

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

VERGADERING.

Wegens noodzakelijke veranderingen in de Statuten en het Huishoudelijk Reglement aan te brengen, zal er op een nader te bepalen dag in 't begin van November, eene ALGEMEENE VERGADERING plaats vinden. De Maandelijksche Vergadering, einde October, valt daarom weg.

HET BESTUUR.

Nieuwe gift!

Ook de Domaniale Mijn te Kerkrade heeft aan 't Genootschap f 25 geschonken. Daarvoor zij haar hartelijk dank gezegd!

HET BESTUUR.

Maandelijksche Vergadering op 15 Sept. i.l. te Sittard.

Aanwezig waren de heeren Mr. D. Frees, Jos. Cremers, Mevr. J. W. van Herson-Rotgans, Mevr. M. E. Giljam-Thierens, de heeren Dr. J. P. G. van der Meer, G. J. Pontier, Fr. Clerx, C. A. van de Bilt, Dr. H. J. Beckers, Dr. A. de Wever, H. de Wever, A. Hollman, C. A. J. M. de Gier, I. Kaufman, Dr. G. Romijn, Mej. Cél. Klinkenbergh (introducée), Mej. Jeanne Klinkenbergh (introducée), Mevr. M. Beckers-Corten, Pater H. Schmitz S. J.

Na een woord van welkom tot de aanwezigen gericht door den Voorzitter, krijgt Dr. G. Romijn 't woord en vertoont 'n groot aantal Hydrobiologische plaatjes.

„Door de hulp van den Heer de Gier, die zijn projectielantaarn beschikbaar stelde, aldus Dr. Romijn, kan ik hedenavond eenige lantaarnplaatjes demonstreeren, die door den Heer Thijs te Breda in samenwerking met den Mil. apotheker E. J. van Wageningen zijn gemaakt, gedeeltelijk naar eigen materiaal, gedeeltelijk naar materiaal, dat ik hem ter beschikking stelde. Wij vangen met de eersten aan en vertoonen allereerst een plaatje van het waternet, Hydrodictyon reticulatum, verkregen, door een afdruk te maken van een op een projectieglas uitgebreid exemplaar van deze plant. De staafvormige cellen zijn aan de uiteinden vergroeid tot een net met vijf- en zeshoekige mazen. Van belang is het des zomers voor de filters van sommige waterleidingen, waarop het soms lagen van 15 cm. dikte vormt.

Daarna krijgen wij een prachtig plaatje van de Volvox aureus, een wier, die holle, bolvormige celkolonies vormt, aan welker oppervlakte de enkele individuen gelegen zijn. Deze zijn door fijne

plasmadraden aan elkander verbonden. De vermenigvuldiging geschiedt o.a. door het vormen van broedknoppen in het inwendige der kogels, die eerst zeer klein zijn, later sterk groeien, en ten slotte vrij worden, doordat de oude kolonie te gronde gaat.

Een zeer fraaie, hoewel wat zwakke plaat stelt de flagellaat Dinobryon sertularia voor. Deze bestaat uit kleine zweephaardragende cellen, die elk in een klein gesteld kokertje zijn gezeten. Deze kokertjes staan telkens met den steel op den rand van het ondergelegen exemplaar, waardoor eene sierlijke tuilvormige kolonie ontstaat. Slechts zelden treft men zoo groote kolonies aan, als hier is afgebeeld.

De volgende wier is de Micrasterias crux melitensis, die tot de uit twee symmetrische celhelften bestaande Desmidiaceen behoort. Met zijn diep ingesneden lappen gelijkt deze wier zeer goed op het kruis der Malthezer ridders.

De nu volgende plaatjes geven allen planktonpraeparaten weer.

Allereerst zien wij er een met de Asterionella gracillima, de zeer slanke sterwier, een diatomacea, die door den stervorm in staat wordt gesteld in het water te blijven zweven.

Hetzelfde vermogen verkrijgt de Tabellaria flocculosa, doordat de enkele cellen met de hoeken aaneengehaakt blijven en zoo lang gerekte zigzagbanden vormen. In het derde praeparaat treft men, behalve deze wieren, en de Melosira distans, cylindrische cellen, die tot lange draden verenigd zijn, ook een gepantserd raderdier, de Anuraea cochlear, aan, die, zooals de naam aanduidt, geen voet of staart heeft, en waarvan het pantser, door zijn vorm en dien der uitsteeksels op een lepelgelijkt.

Minder tot het plankton dan wel tot de grond-diatomaceen, die aan den bodem van het water voorkomen, behooren de Coscinodiscussoorten, waarvan de vierde plaat er een, de C. subtilis weergeeft.

Dan gaan wij over op een wier, dat in normale omstandigheden aan voorwerpen in het water vastgegroeid is, de Microthamnion strictissimum. Dit sierlijk vertakte wiertje behoort onder de weinige soorten, die ook in open putten worden aangetroffen.

Wij gaan nu over tot de dieren, met drie prachtige foto's van koloniën der zoetwaterpolyp, Hydra vulgaris. Dit dier behoort tot de laagst ontwikkelde der meercellige dieren. Het bestaat uit twee eellagen. Ten eerste het ektoderm, dat den buitenwand vormt en de zintuigen en wapenen van aanval en verdediging draagt. Dan het entoderm, dat de maagholte bekleedt, en voor de spijsvertering zorgt. Wanneer men het dier binnenste-buiten

keert, en verhindert zijn vorigen stand in te nemen, nemen de beide eellagen elkanders functiën over. Interessant is o.m. de bewapening met neteleellen, waarmede het dier zijn slachtoffer bepijlt en weerloos maakt en de vermenigvuldiging door knopvorming, die in deze platen schitterend is vastgelegd.

Daarna komen wij met een kop van *Cyelops* aan de Schaaldieren.

De tot de familie der Copepoden behorende *Cyelops* is nog een vrij laag staand dier, dat o.m. geen hart heeft. Aan den kop vindt men, behalve het ongepaarde oog, twee paar sprieten, terwijl het borststuk vijf paar pooten draagt, waarvan het laatste rudimentaire bij de verschillende soorten karakteristieke verschillen vertoont.

De volgende plaatjes stellen eene *Daphne*, of watervloo voor. Aangezien de eindkluuw niet te zien is, kan men niet uitmaken of het eene gewone of eene langstekelige watervloo is. Behalve het oog, is aan het eerste praeparaat de ligging der zomereieren te zien, terwijl het tweede een exemplaar vertoont, dat een zadel of ephippium heeft gevormd, welk zadel een of twee winterieren kan bevatten. Deze winterieren zijn zeer bestand tegen nadelige invloeden en kunnen een langen rusttijd doormaken.

De laatste der platen, naar eigen praeparaten van den Heer Thijs, stelt den kop voor van de muggenlarve *Corethra plumicornis*. Zeer mooi zijn hiervan het oog en de lange kaken te zien. Deze larve is een echt planktondier, dat de horizontale houding in het water kan bewaren door de twee zwemblazen, die, de eene vlak achter den kop, de andere in het achtereinde van het lichaam gelegen zijn. Evenals de meeste andere groote planktondieren is dit ook geheel doorzichtig, hetgeen zeker moet dienen om het dier voor zijne prooi onzichtbaar te maken.

De eerste beide platen, naar mijne praeparaten, stellen twee wormen voor, die behooren tot de familie der Naïs-aachtigen. De eerste is *Pristina longiseta*. Het geslacht is te kennen aan het gemis van oogen, aan het voorkomen van borstelsbundels op den rug, die op het tweede segment aanvangen en aan het korte snuitje. De *P. longiseta* is gekenmerkt door de zeer lange borstels van den tweeden bundel aan de rugzijde. Ik vond het dier o.a. in de Vlasroot bij Maasbree.

De kleur der bloemen.

Wat de hedendaagsche Flora zoo aantrekkelijk doet zijn, in vergelijking met die uit de oudste tijdperken der aarde, is niet zoozeer de grootere vormenrijkdom der tegenwoordige planten, maar zijn vooral de kleurverschillen tusschen bladeren en bloemen.

Als men in onze kassen tropische planten aanschouwt, wekken ze den indruk, dat de warme gewesten gekenmerkt zijn door 'n buitengewonen kleurenrijkdom van bloemen. Er moeten daar wel majestueuze vormen voorkomen, opvallend door prachtige tinten.

Toch beweren sommige, die 't weten kunnen, dat op vele plaatsen in de tropen, het effect niet zoo mooi is, dan dat onzer landstreken, met hun bloeiende beemden, weiden, boomgaarden en heiden. Deze afwisseling hier, danken we vooral aan de groote verscheidenheid in kleuren, waarmede onze plantengemeenschappen hier pijken.

Hoe komen de bloemen aan haar kleuren?

Net als de bladeren en vruchten krijgen ze deze van den gekleurden inhoud der cellen.

Bij de *Maeroehactina*'s treft men in alle bundels op den rug korte en lange borstels aan. Zij hebben een paar oogen in het kopsegment. Beschreven is een soort, de *M. intermedia*, waarvan het tweede paar borstels aan de buikzijde zeer vergroot en verbreed is. Dit kenmerk vertoonen de door mij in de Maas bij Heusden gevangen dieren niet. Voorloopig heb ik ze daarom maar *Maeroehactina* inermis gedoopt.

Dan krijgen wij vier photographiën van *Hydrae*-arinen. Allereerst de *Aecreus ensifer*, die ik nabij 's-Hertogenbosch aantrof. Van de vier paar pooten is bij deze en de volgende mijt het laatste paar bij de mannetjes van een bijzonder grijporgaan voorzien. Bij de *A. ensifer* bestaat dit uit een langen, gebogen haak, op de strekzijde van het vierde lid. Door het vijfde lid terug te slaan wordt het tusschen dit en den haak aanwezige voorwerp vastgekneld.

Bij de *Hydroeharentes krameri*, die door zijn geweldig lange pooten gekenmerkt is, bestaat het grijpparaat uit twee stekels, die aan het vierde lid over elkander geplaatst zijn.

De *Megopus spinipes* is een mijt van het stroomende water, die zich dus meestal kruipende voortbeweegt. Daarom draagt het dier aan alle pooten, ook aan het vierde paar, klauwen, hetgeen o.a. bij het naverwante geslacht *Dimnesia* niet het geval is, en heeft het slechts weinig zwemharen.

Een Limburgsch dier is het volgende, de *Alurus scaber*. Deze is afkomstig uit de Gulp boven Gulpen. Bij dit dier, een mannetje, zijn de achterpooten zeer groot, zwaar en van een paar reusachtige klauwen voorzien, hetgeen met zijne levenswijze in de sterk stroomende beek in verband staat.

De laatste groep platen geven weder *Cladocoeeren*, *Taksprieten* weer. Allereerst de *Drepanothrix dentata*, de *Tandrug*, gekenmerkt door den grooten achterwaarts gerichten tand, die op den rug van de sehaal zit en de traspwijze gezaagde voetsprieten. Dit dier, dat in Duitschland voor zeldzaam doorgaat, is door mij, vooral in Noordbrabant, nog al veel aangetroffen.

Vervolgens werd een der meest algemeene van de familie der *Grootsprieten*, waartoe ook de *Tandrug* behoort, geprojecteerd, en wel de *Iliocryptus sordidus* of de vuile modderkruiper. Deze naam heeft het dier er aan te danken, dat het zich in den modder ophoudt en er mede bedekt is. Het dier

Men onderscheidt 2 groote kleurenreeksen; de eene bestaat uit blauw, violet en rozerood (anthocyaan) de andere uit geel, oranje en groen (anthixanthine). De eerste wordt teweeggebracht door een in 't celvocht opgeloste, de andere door een in de cellen in korrels aanwezige stof.

Van elk dezer groepen kunnen één of meer kleuren in dezelfde cel voorkomen; maar 't kan ook gebeuren dat verschillende cellenlagen met diversen kleurinhoud in de bloembladeren op elkaar geplaatst zijn. Deze kleurencombinaties doen zich dan als grijs, bruinrood, brons enz. aan ons voor.

De bloemkroonbladen bestaan beiderzijds uit een opperhuid, met daartusschen de nerven en 't bladmoes. Dit laatste is uit éénvormige cellen opgebouwd. Zoowel de cellen van 't bladmoes als van de opperhuid kunnen kleurstof bevatten; deze is meestal ongelijkmatig, zelden regelmatig over 't weefsel verdeeld.

Witte bloemen doen zich aldus voor doordat doorschijnende opperhuidscellen aan haar achterkant 't licht breken.

Slot volgt.

A. DE WEVER.

werpt bij het vervellen n.m. zijne oude schalen niet af, doch zet de nieuwe er onder tegen aan, zoodat de schaal geheel behaard wordt door de randborstels der kleinere schalen. Hierin blijft de modder hangen. Het bleek mij, dat de soort lang niet zoo constant is als men gewoonlijk aanneemt; de door mij gevonden fluctuaties zijn toch veel grooter dan men in de litteratuur vindt aangegeven.

Eene sterk afwijkende vorm wordt hierna vertoond. Deze werd ook in de Grathemische Peel aangetroffen. Daar ik ze het eerst in de nabijheid van 's-Hertogenbosch vond, heb ik ze *Ilioeryptus silvaeducensis* gedoopt.

Het nu volgende plaatje geeft het achterlijf van een der Chydoridae of bolkreeftachtigen, te weten van *Eurycerus lamellatus*, weer. Dit achterlijf is langs zijn achterrand met eene dichte rij tanden bewapend, zooals men het bij geen enkel ander geslacht der Taksprieten aantreft.

Het aantal tanden loopt van 100 tot ongeveer 140. Bij eene andere soort, die door Mevrouw Wihaut als nieuw voor onze fauna werd ontdekt, en die ik bij Woensdrecht aantrof, de *Eurycerus glacialis*, is het aantal tanden slechts ongeveer 80.

De twee volgende plaatjes geven beiden Taksprieten, welke op het midden van den eindklaus een tand hebben. De eerste, de *Aeropeus harpae*, draagt op den kop een hooge kiel en het achterlijf met bundels van borstels bewapend. Deze is zeer algemeen.

De *Alonopsis elongata*, die ook in de Grathemische Peel voorkomt, heeft geen kiel, en op het achterlijf, behalve de borstels nog eene rij tanden.

Bij de twee volgende draagt de eindklaus geen doorn in het midden. De eerste, de *Graptoleberis testudinaria*, de schildpadkreeft, is gekenmerkt door het breede afgeronde kopschild, dat breeder dan het lichaam is. In zij aanzicht gelijkt dit eenigszins op een snoekebek. Zooals bij eenige andere Taksprieten, is de achterzijde der schaal hier karakteristiek gevormd. Aan haren ondersten hoek draagt deze namelijk twee driehoekige tanden, die beide meer of minder naar boven achter gericht zijn.

Bij de *Rhynchotalona rostrata*, de kortsnuitalona, is het kopschild naar voren verlengd en in een zwak omgeslagen snuit uitgetrokken. De schaal is bij deze soort aan de rechterzijde slechts ongeveer half zoo hoog als aan den voorkant.

Ook deze beide Taksprieten zijn vrij algemeen verspreid."

De Voorzitter zegt Dr. R. dank voor zijn interessante lezing en geeft 't woord aan Dr. A. de Wever.

De heer de Wever toonde als nieuwe aanvoerplant **Kransmalve** (*Malva verticillata* L.) in 1914 gevonden te Sittard, langs een tuin waarin sedert jaren de bekende „Dessertbladeren" (*Malva crispa* L.) gekweekt worden.

Dit jaar zaaide hij de eerstgenoemde plant uit en verkreeg hieruit een 50-tal planten, waarvan sommige geheel met de Kransmalve (met vlakke bladeren) overeenkwamen; een gedeelte heeft zwakgekroesde bladeren; terwijl een derde partij even sterk gekroesd was als *Malva crispa*.

Daar in 1914 uitsluitend zaad van *M. verticillata* genomen werd, is het zeer waarschijnlijk, dat de zwakgekroesde planten **bastaarden** zijn van *Malva verticillata*, ten deele bestoven met *M. crispa*. Verder bleek uit de getallenverhouding dat 't kroese kenmerk domineert. De aangevoerde plant kon zelf

een bastaard zijn met 't kroese kenmerk recessief; maar dan moest $\pm \frac{1}{4}$ of minder der nakomelingen kroes zijn.

Een volgende generatie — bij uitsluiting van Kruisbestuiving — zal kunnen beslissen, ook over mogelijke andere verschillen.

Duitsche Gentiaan (*Gentiana germanica* Willd.) die thans overal de Z. Limb. krijtheuvels siert met haar zacht blauwviolet bloemen, en daarbuiten in Nederland spontaan niet voorkomt.

Physestegia virginica, een lipbloemige, waarbij men iedere bloem op zij kan drukken; uit zich zelf is ze dan niet in staat haar natuurlijke positie weer in te nemen, omdat ze hierin door haar schutblad verhinderd wordt. Waardoor dit precies geschiedt en met welk doel is niet zeker bekend.

Kersappels. Zoowel de echte ouderwetse soort karmijnroode vruchten zonder kelk, als een der vele nieuwe kruisingen met andere appelsorten, die wel bijzonder vruchtbaar kunnen zijn, maar wegens de kleur minder effect maken. — Ze zijn o.a. te herkennen aan den blijvende vruchtkelk.

De heer C. A. v. d. Bilt vraagt of en waar de Herfsttyloos in Noord-Nederland voorkomt.

Dr. de Wever antwoordt: Op verschillende plaatsen langs de rivieren, vooral langs de IJssel. In Z. Limb. komt deze plant overal voor in de beekvalleien, behalve langs de Roode beek, bovendien wordt ze veel gevonden op de krijtheuvels.

Dr. Beckers (Beek) demonstreert een takje van de **Zuientaxis** (*Taxis hibernica*) met talrijke fraaie, vleezige roode vruchtjes. Naar aanleiding hiervan ontspan zich eene discussie over de giftigheid dezer plant, tussehen de h.h. Romijn, A. de Wever en Beckers, waarvan de conclusie was dat stengel en bladeren vergiftig zijn, maar 't vruchtmoes onschuldig is.

Daarna vertoont Dr. Beckers 't takje van een **Christus-doorn** met langen, puntigen doorn en talrijke bruinroode peulen, min of meer gelijkend op groote, platte snijboonen. De bladeren dezer plant verkeerden in „slaaptoestand".

De heer Fr. Clerx bracht een prachtigen, volwassen kogel mee van de **Andalusische spar** uit een tuin te Beek. Waarschijnlijk is de boom te Beek de eenige dezer soort, die in Z. Limb. vruchten draagt.

Dr. Widdershoven uit Kerkrade had eene buitengewone sterke **fasciatie** van een *Petunia* ingezonden. Dit exemplaar zal bewaard blijven in 't Museum te Maastricht.

Pater Schmitz bracht eenige voorwerpen ter tafel, die wel niet tot de Limburgsche fauna behoorden, maar waarvan hij meende, dat zij toch de belangstelling van sommige der aanwezige leden zouden kunnen gaande maken.

Hij had van P. Herman Kohl C. S. S. C. te Leijenbroek honderden tuben met Termieten ter determinatie ontvangen, die in de omstreken van Stanleyville (Belgisch Congo), waar P. Kohl sedert 15 jaren als missionaris werkzaam was, verzameld zijn. Spreker demonstreerde uit dit rijke en kostbare materiaal, waaronder zich waarschijnlijk meerdere nieuwe soorten bevinden, een 5-tal termietenkoninginnen van 3 tot 7 cm. lengte, vergezeld van den toebehoorenden koning. Voorts gaf spr. eenige toelichtingen over de systematische en biologische verschillen tussehen mieren en „witte mieren" zooals de termieten in bijna alle talen genoemd worden.

De heer G. J. Pontier had enkele fragmenten meegebracht van een zwervblok uit de buurt van Heerlen.

De Voorzitter doet de mededeeling, dat 't werkje van Pater Schmitz „das Leben der Ameisen und ihrer Gäste“, uitgekomen in 1906, thans in 't Nederlandsch vertaald, gepubliceerd zal worden door 't Natuurh. Genootschap.

Tegen half tien werd de goedgeslaagde vergadering gesloten.

Das erste Nest der Rossameise *Camponotus ligniperda* Ltr. in Holländisch Limburg.

Von P. Herm. Kohl, Missionshaus Leyenbroek-Sittard.

Im Jahre 1891 gab P. Erich Wasmann in der Tijdschr. voor Entomologie (XXXIV, S. 39 ff.) ein Verzeichniss der Ameisen und Ameisengäste von Holländisch Limburg nebst einer Bestimmungstabelle und biologischen Notizen. Nachträge dazu erschienen in den Jahrgängen XLI (1898, S. 1 ff.), im Verslag der 53. Zomervergadering (1898, S. 60 ff.) und im Jahrgang XLII (1899, S. 148 ff.). Die Zahl der von ihm in Limburg entdeckten Ameisen beläuft sich auf dreissig Arten, abgesehen von einigen Varietäten derselben. In dem genannten Verzeichnis führt er ausserdem noch zehn in Klammern gesetzte Arten an, die bis zu der Zeit nicht in Limburg gefunden worden, aber noch möglicherweise gefunden werden dürften. Mehrere Jahre später, (1) 1911, fand denn auch J. Wolfisberg S. J. in den Torfmooren der Heerler Heide die interessante Moorameise *Formica fusca* L. subsp. *picea* Ny l., die bislang nur in nördlicheren Gegenden, Skandinavien und Finnland, festgestellt war. Auch ich fand im letzten Sommer auf der genannten Heide mehrere Kolonien derselben. Ein Jahr später, (2) im Sept. 1912, entdeckten F. Rüschkamp S. J. u. J. Wolfisberg S. J. im Park von Aalbeek bei Valkenburg in einem morschen Baumstamm *Lasius bicernis* Lasius. Andere Angaben über die Niederländischen Ameisen finden wir bei Dr. H. Bos: „Iets over de Nederlandsche Mierenfauna“. (3)

Im Juni dieses Jahres fand ich nun, als ich *F. fusca*-Arbeiterinnen beim Besuche ihrer Blattläuse beobachtete, auf einer Eiche, in der Nähe des Watersleyder Busches, auffallend grosse Ameisen auf- und ablaufend, die sich als *Camponotus ligniperda* Ltr. entpuppten. Bei näherem Zuschauen fand ich ihr Nest an der Basis der Eiche, wo die von dem Aphidenbesuch heimkehrenden Ameisen in die dort angebrachten und gut versteckten Oeffnungen, die in das von ihnen ausgeeiselte Innere des Stammes führten, verschwanden. Auch nicht das geringste verriet hier nach aussen hin das Vorhandensein eines *Camponotus*-Nestes, um so mehr, da der Boden ringsum bis hart an den Stamm mit Gras bewachsen ist. Nur ein paar Arbeiterinnen kamen eiligst aus den Oeffnungen hervor, als ich das Gras entfernte.

Ein Blick in das Verzeichnis Wasmann's überzeugte mich, dass ich das erste Nest der Rossameise in Limburg vor mir hatte. Hier muss ich aber bemerken, dass Herr Dr. J. Th. Oudemans im Verslag van de 64. Zomervergadering d. Nederl. Ent. Ver. (12 Juni 1909, S. XLVI) folgende Mitteilung macht: „In de collectie van wijlen ons lid

van den Brandt bevond zich o.a. eene bij Venlo gevangene groote mier, die bleek eene Koningin te zijn van *Camp. ligniperda*, nieuw voor onze fauna.“ Es liegt also die Vermutung nahe, dass auch bei Venlo und anderswo *Camponotus*-Nester zu finden sind, zumal sie in dem angrenzenden Rheinland des öfteren beobachtet wurden.

Da viele Ameisenarten ein verstecktes Leben führen, ist, um in einer bestimmten Gegend mit Sicherheit das Fehlen einer Art feststellen zu können, eine genaue Durchforschung erforderlich. Zu diesen versteckt lebenden Ameisen gehören insbesondere manche *Lasius*-Arten, wie *L. bicornis* u.a., *Camp. ligniperda* und die interessante *Formica picea*, die Pfahlbauten errichtende Ameise unserer Moorheiden. So ist es auch leicht erklärlich, dass man ihre Entdeckung zuweilen einem glücklichen Zufall zu verdanken hat, oder geflügelte Geschlechtstiere findet gelegentlich ihres Hochzeitsfluges.

Wie die Diebsameise, *Solenopsis fugax* Ltr., die kleinste einheimische Ameise ist, so ist die Rossameise, *Camponotus ligniperda* Ltr. die grösste von allen Ameisen unseres Landes. Erreicht sie doch eine Grösse, die von 7 bis 14 mm. variiert; die Weibchen erreichen eine Länge von 15–18 mm., und die Männchen eine solche von 9–15 mm. Da Zwischenformen zwischen *C. ligniperda* und *C. herculeanus* (var. *herculeano-ligniperda*) nicht zu den Seltenheiten gehören, sind beide nach Forel als Rassen einer Art (*herculeanus*) anzusehen. Sie gehört zu der artenreichsten und kosmopolitischen Gattung *Camponotus* Mayr, von der über 400 Arten bekannt sind. *C. ligniperda* heisst sie in der Systematik. Von den übrigen Ameisen unseres Gebietes weichen die Vertreter der *Camponotus*-Gattung wesentlich in der Thoraxbildung ab. Der Thorax ist nämlich in einem Bogen gewölbt und nicht eingeschnürt, hinten seitlich zusammengedrückt. Die Rossameise ist vorwiegend schwarz, jedoch an der Fühlergeissel, dem Stielchen, der vorderen Hälfte des ersten Hinterleibssegmentes und den Beinen rotbraun. Ihre geographische Verbreitung ist eine weite. Sie reicht nämlich von Europa bis Ostsibirien und Nordamerika. Während ihre nächste Verwandte, *Camponotus herculeanus* L., mehr bewaldete Gebirgsgegenden bevorzugt, tritt die Rossameise auch in der Ebene auf. Wenn sie allgemein mit dem Namen „Rossameise“ bezeichnet wird, so ist damit aber noch nicht die Eigenart derselben gekennzeichnet. Richtiger ist sie in der Systematik benannt, nämlich „*ligniperda*“, Holzverderberin, obgleich dieser Titel noch besser auf *C. herculeanus* L. zutrifft. Damit kennen wir zugleich ihren Aufenthaltsort. Sie nistet nämlich sowohl in gesunden Bäumen, als auch in morschem Holze. Bei Anlage ihrer Nester in Bäumen an lichten Waldstellen u.s.w. dienen den Rossameisen irgend ein Fehler in der Rinde derselben, vornehmlich an der Basis. Von hier aus beginnen sie ihr unheimliches Handwerk, und bringen im Bauminern ein kompliziertes, jeder Regelmässigkeit entbehrendes Labyrinth von Gängen an, die nach allen Seiten hin ausstrahlen. Als Universalinstrument dienen ihnen ein Paar solide gebaute und gezähnte Mandibeln, ihre Sägen und Meisseln, mittels derer sie ihr Holzschnitzlereihandwerk meisterhaft treiben können. Sie wissen den Umständen schön sich anzupassen, die weichen Holzpartien werden ausgehöhlt, und die härteren mehr oder weniger